

Guia d'autoajuda per a professionals que han patit un incident relacionat amb la seguretat del pacient (IRSP)

Leonor Patrícia Gawron

Psicòloga Clínica, Servei de Prevenció de Riscos Laborals

Lydia Navarro Blasco

Metgessa, Servei de Prevenció de Riscos Laborals

Membres del grup de treball

"Atenció i suport a les primeres, segones i terceres víctimes
davant d'un incident relacionat amb la seguretat del pacient (IRSP)"

Comissió de Seguretat del Pacient

SANT PAU
Campus Salut
Barcelona

Hospital de
la Santa Creu i
Sant Pau

#MésTalent

A la pràctica habitual en l'àmbit sanitari, de vegades es donen situacions no desitjades que poden perjudicar els usuaris. **S'anomena efecte advers (EA) a un dany no intencional causat al pacient (primera víctima) com a resultat clínic no esperat de l'assistència sanitària i que pot, o no, estar associat a un error clínic (OMS, 2009).**

Aquest tipus d'esdeveniments són més freqüents del que creuen molts professionals i, ningú no està totalment exempt de patir-ho en alguna ocasió al llarg de la seva vida laboral. En estudis realitzats mitjançant enquestes s'ha vist que entre el 73% i el 92% dels professionals sanitaris han estat involucrats en incidents relacionats a la seguretat del pacient (Joesten, 2014; Waterman, 2007).

Tot i que són freqüents i en part inevitables, és habitual que qui es troba directament involucrat en un EA s'atribueixi la responsabilitat i presenti intensos sentiments d'ansietat, culpa i remordiment. L'atenció a aquestes reaccions emocionals pot ajudar el professional a restaurar l'equilibri i prevenir seqüeles en la seva salut mental; així mateix, la col·laboració de la segona víctima pot contribuir a implantar mesures que redueixin la probabilitat de futurs EA.

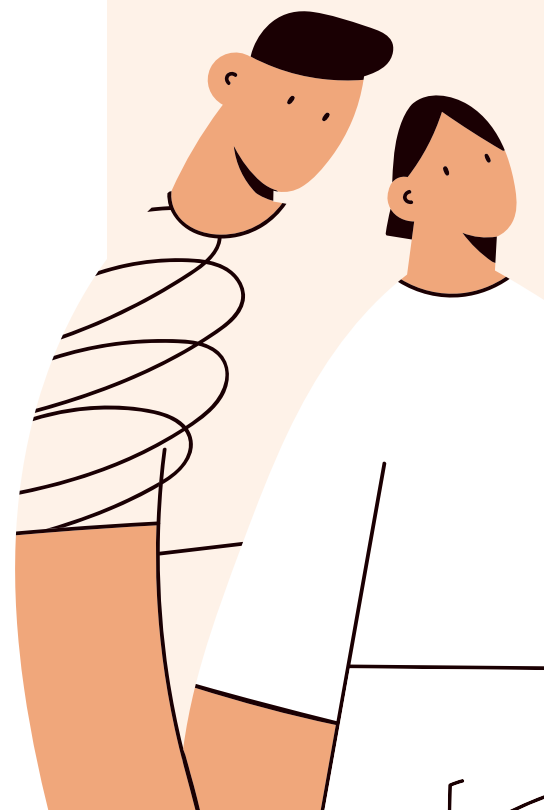
El concepte de segona víctima el va definir Albert Wu, l'any 2000 com: els professionals sanitaris implicats en un EA que queden traumatitzats per aquesta experiència o que no són capaços d'afrontar emocionalment la situació. Una definició més recent fa referència a **qualsevol professional, proveïdor de serveis sanitaris, que participa en un EA, mèdic o una lesió relacionada amb el pacient no esperada i que es converteix en víctima en el sentit que queda traumatitzat per l'esdeveniment (Scott et al., 2009).**

S'estima que aproximadament un 50% dels professionals sanitaris es veuran implicats en alguna ocasió en un esdeveniment advers i experimentaran la sensació de ser una segona víctima, com a mínim, un cop en la seva carrera.

Què puc fer davant un efecte advers greu i si puc ser una segona víctima?

- 1 No evitis el pacient, sempre que sigui possible.
- 2 No et culpabilitzis davant del pacient. Primer cal analitzar què ha passat i el motiu.
- 3 No facis una pràctica mèdica defensiva.
- 4 Comparteix el que ha passat amb algun company/a de confiança. Intenta no inhibir les teves emocions.
- 5 Deixa't ajudar i col·labora en la cerca de solucions.
- 6 Pots contactar amb professionals de salut mental per rebre valoració i suport.
- 7 Pots posar-te en contacte amb l'assessoria jurídica de l'Hospital o amb el teu col·legi oficial per rebre assessorament legal.

Quines reaccions són les més freqüents i esperables si he patit un esdeveniment advers?

Una segona víctima, com altres persones afectades per una situació potencialment traumàtica, solen presentar una sèrie de respostes emocionals, algunes que apareixen a l'inici i altres que es poden anar desenvolupant al llarg del temps.

Totes les persones reaccionen de diferents maneres davant dels esdeveniments traumàtics, no hi ha una manera "correcta" o "incorrecta" de pensar, sentir o respondre.

Conseqüències emocionals

- **Labilitat emocional** (canvis emocionals incontrolables) i irritabilitat (especialment després dels primers moments).
- **Despersonalització** (sensació de distanciament d'un mateix, sentir-se un observador extern d'un mateix) i desrealització (sensació d'irrealitat o distanciament de l'entorn, sentir-se com dins un somni o pel·lícula), en els primers moments.
- **Ansietat.**
- **Depressió, tristesa i aflicció** (associat a pensament com: "res no tornarà a ser com abans", "ja no valc res", "ja no sento il·lusió per res").
- **Indefensió** ("em sento desprotegit/da, insegur/a, no hi puc fer res").
- **Ira i ràbia** (poden aparèixer dirigides cap als altres o cap a un mateix, acompanyades de frustració, incredulitat i/o autoretrets).
- **Reviure el que ha passat** de manera repetida. Experimentar records i/o imatges intrusives.
- **Sentiments de culpa**, remordiments i vergonya ("va ser culpa meva", "mai m'havia passat abans, no entenc com vaig poder fallar", "soc un mal professional", "mereixo ser castigat/da", "què

Totes les persones reaccionen de diferents maneres davant dels esdeveniments traumàtics, no hi ha una manera "correcta" o "incorrecta" de pensar, sentir o respondre.

pensaran els altres quan se n'assabentin", "si explico la veritat no em creuran/em jutjaran", "hauria d'haver-me'n adonat", "a un altre company/a no li hagués passat el mateix", "no mereixo el respecte dels altres").

- **Ruminació** (pensaments repetitius i freqüents sobre l'esdeveniment, revisió repetitiva o "en bucle" de l'error -"ho podria haver evitat?"-, pensaments catastròfics com "ara em faran fora, mai podré tornar a treballar d'això").
- **Sentiments de solitud** ("en això estic sol", "ningú voldrà ajudar-me", "ningú ho entendria perquè no els ha passat").
- **Altres alteracions**
  - Insomni o dificultats per a aconseguir un son reparador.
  - Disminució de la gana.
  - Reducció o abandonament de les activitats d'oci i socials ("no em ve de gust fer res", "no mereixo passar-m'ho bé després del que ha passat").
  - Aïllament ("no vull veure ningú", "em sento millor si em quedo tancat a casa"). Consum de substàncies: generalment abús d'ansiolítics, alcohol o substàncies il·legals que poden aparèixer inicialment com una manera de gestionar el malestar, però que contribueixen a empitjorar l'estat de salut i l'afrontament adequat de la situació.
- Reducció de la qualitat de vida.

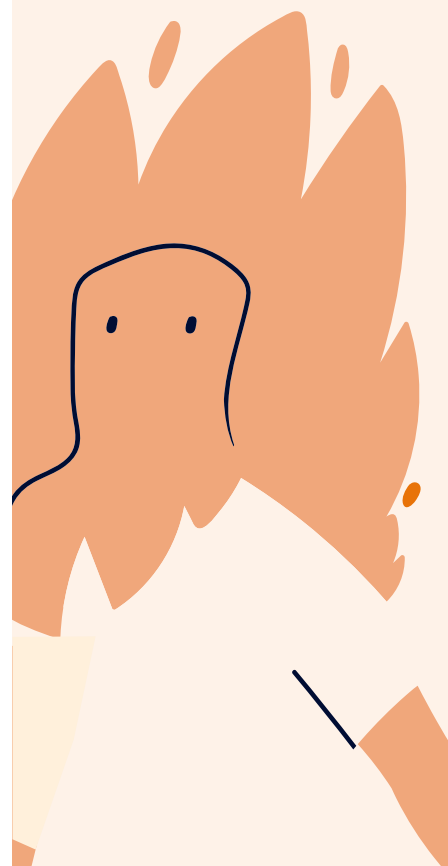
En alguns casos es pot arribar a desenvolupar un trastorn d'estrès posttraumàtic, trastorns afectius (d'ansietat i depressió), ideació suïcida i/o suïcidi.

Conseqüències laborals

Impliquen canvis a la pròpia imatge professional i en el funcionament diari. Es relacionen principalment amb la por i les conductes d'evasives:

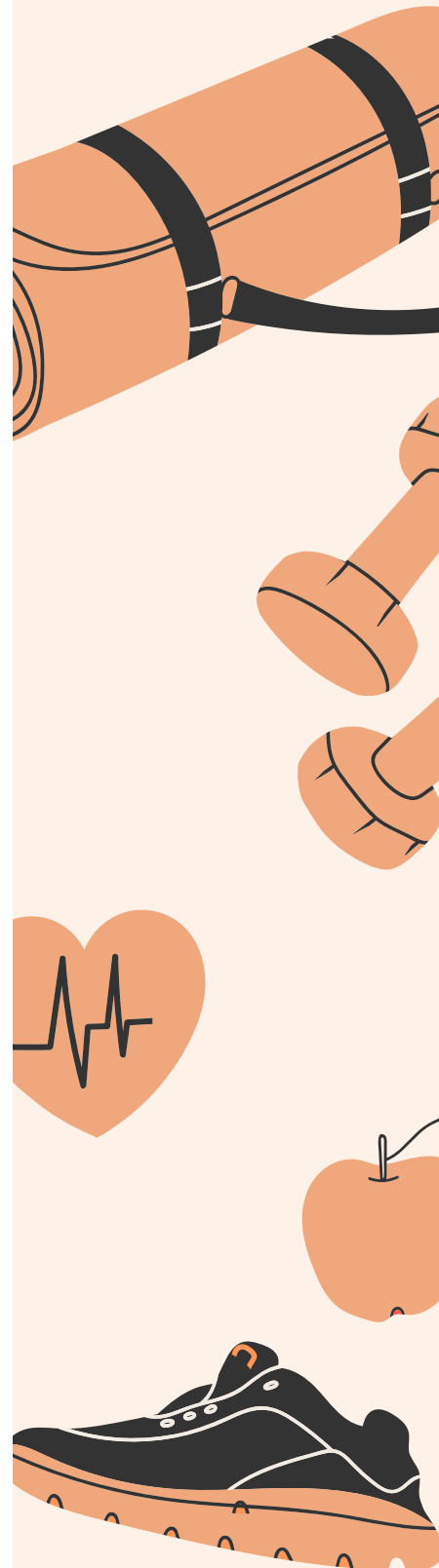
- Por de perdre la feina (acomiadament, suspensió temporal o permanent de la llicència per a l'exercici de la professió).
- Temor de ser jutjat pels companys de feina o percepció d'estar sent qüestionat com a professional per part d'ells.
- Decepció amb relació a companys que donen l'esquena i participen en la creació/difusió de rumors.
- Por a les conseqüències legals.
- Inquietud per la pèrdua de reputació ("encara confiaran en mi després d'això?").
- *Burn-out* (esgotament emocional, despersonalització dels pacients, manca de realització personal).
- Reducció de la satisfacció laboral ("ja no m'interessa la feina", "m'hauria de dedicar a una altra professió?", "potser això no és per a mi").
- Sensació de fracàs i d'haver traït el pacient. Fort sentit de responsabilitat pel que ha passat.
- Por de cometre nous errors i dubtes freqüents sobre la pròpia competència o adequació professional.
- Dificultats per a la presa de decisions adequades.
- Reducció del rendiment laboral i, per tant, de la qualitat de l'assistència prestada.
- Nous riscos per a la seguretat del pacient.
- Canvis a la pràctica clínica (es pot donar tant un procés d'aprenentatge i millora com una pràctica defensiva, extremadament cautelosa).
- Evitar prestar assistència a pacients que recorden en algun aspecte la primera víctima.
- Manca de concentració. Abandonament de la professió.

Algunes recomanacions que et podrien ajudar per fer front a l'estrès

Davant d'un esdeveniment estressant, cal recordar que s'està experimentant una reacció esperada.

- Mantingues la teva rutina diària en l'àmbit professional. Prioritza i racionalitza també els teus propis recursos de temps i activitat.
- Evita el consum de drogues i alcohol. Menja amb regularitat.
- Practica exercici físic i la relaxació, t'ajudaran a reduir les reaccions físiques de l'estrès.
- Comparteix el malestar emocional, no intentis amagar els sentiments.
- Observa les teves reaccions, davant del que és imprevisible. La màxima intensitat és present en els primers moments i després baixa.
- Aprèn i aplica tècniques de relaxació corporal o d'atenció plena (mindfulness) fàcilment aplicables en tota circumstància i sense efectes indesitjats.
- Evita l'aïllament, prioritzant compartir experiències i emocions.
- Prepara't per al pitjor, fes exercicis imaginaris sobre situacions que et produeixin estrès i/o ansietat, i després cerca diverses maneres amb què sigui possible afrontar-les correctament.
- Busca activitats creatives i agradables, que et produeixin estats emocionals relaxants i gratificants.
- Respecta les teves hores de descans. El descans nocturn és principalment essencial per a la recuperació física i mental.
- Practica activitat física regular, dedicant un mínim de 30 minuts diaris. Els beneficis no seran només físics.

Si ets una segona víctima, tingues en compte que:

És esperable que els primers dies apareguin reaccions com la confusió, el desconcert, sensació d'irrealitat, culpa i autocrítica. És recomanable consultar un expert sempre que:

- La resposta inicial sigui d'incredulitat.
- La despersonalització (sensació de veure's des de fora) i/o desrealització (sensació d'irrealitat) duri més de 24 hores després de l'incident.
- Les reaccions immediates duren més d'un mes.
- Si apareixen altres símptomes.
- Si el malestar subjectiu persisteix o creus que el que ha passat està afectant la teva manera de treballar o altres àrees significatives de la teva vida.

Després d'un EA, no tots els professionals necessitaran una atenció especialitzada. Si tenim factors afavoridors com un equilibri emocional previ i el suport de l'entorn proper personal i professional, l'impacte emocional es pot reduir amb el pas del temps i assolir una bona adaptació després de l'experiència.

Es considera que més del 60% dels casos no necessitaran cap mena d'ajuda especialitzada. El record de l'experiència de l'EA, sense arribar a ser agradable o positiu, pot integrar-se i assimilar-se com una oportunitat d'aprenentatge i així la persona pot continuar amb la seva feina i activitats habituals.

No obstant això, hi ha professionals que presenten més vulnerabilitat a causa de la presència de certs factors de risc com treballar en algunes àrees específiques (de pacients crítics, urgències, pediatria, quiròfan, oncologia, equips de resposta ràpida i de reanimació pulmonar), haver causat un dany greu al pacient i/o altres factors com tenir alguna relació personal o vincle previ amb la primera víctima. Altres característiques com pertànyer a una categoria professional determinada o tenir més o menys anys d'experiència no s'han identificat com a factors de risc en els estudis.

60%

Es considera que més del 60% dels casos no necessitaran cap mena d'ajuda especialitzada. El record de l'experiència de l'EA, sense arribar a ser agradable o positiu, pot integrar-se i assimilar-se com una oportunitat d'aprenentatge i així la persona pot continuar amb la seva feina i activitats habituals.

Si ets una segona víctima, també tingues en compte que:

La mateixa reacció emocional d'autocrítica i sentiments de culpa en alguns casos pot entorpir la recerca de suport emocional.

Pensaments com: "no mereixo que ningú m'ajudi després del que va passar, hauria de poder solucionar-ho sol" o "no només m'he equivocat, sinó que ara soc un problema que necessita tractament" poden influir en la cerca de suport. És important recordar que només una part dels EA són evitables i que és responsabilitat dels professionals tenir cura tant del seu propi benestar emocional com de col·laborar a millorar la seguretat dels pacients.

El suport de l'equip i els companys

A l'assistència emocional a les segones víctimes es poden distingir tres nivells de suport:

El primer nivell - el suport dels col·legues: és el de l'entorn immediat que inclou professionals del mateix Servei o Unitat. És a dir, professionals de l'entorn immediat amb un perfil semblant i capacitat de donar suport directe i ràpid a la segona víctima. **Aquest tipus de suport és de crucial importància, ja que té la capacitat de resoldre el 60% dels casos oferint una primera atenció emocional immediata.** El principal efecte s'aconsegueix en proporcionar comprensió i anàlisi del cas amb respecte i honestat, que es tradueix en escolta activa i assessorament. En aquest primer nivell s'intervé des d'un enfocament preventiu per tal que la persona implicada no arribi a convertir-se en una segona víctima.

És important recordar que només una part dels EA són evitables i que és responsabilitat dels professionals tenir cura tant del seu propi benestar emocional com de col·laborar a millorar la seguretat dels pacients.

El segon nivell - el suport dels companys i el suport social en general: poden produir un efecte d'amortiment davant d'un factor estressant, reduir la intensitat de les reaccions emocionals i prevenir el desenvolupament de trastorns d'estrès posttraumàtic i/o afectius. **L'actitud d'ajuda i suport de part d'un company/a del mateix equip s'ha de transmetre des d'una escolta activa que permeti expressió de sentiments, pensaments i preocupacions sense una intenció intervencionista.** També ajudar a observar els possibles símptomes des d'un punt de vista més objectiu, així com observar possibles canvis conductuals de la segona víctima i recomanar la intervenció d'altres professionals.

El tercer nivell o suport especialitzat adequat és aquell en el que intervenen psicòlegs, psiquiatres o personal de les unitats de riscos laborals i pot reduir l'impacte emocional. Mentre que una actitud negativa de rebuig o indiferència per part de l'entorn proper pot afegir més càrrega condicionant-ne l'evolució i produint tant un augment del malestar com un risc més gran de repetir l'EA.

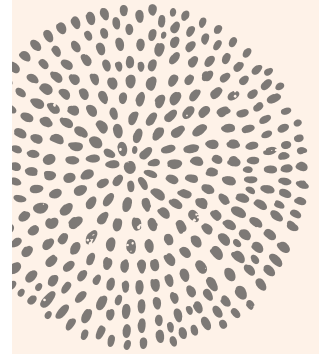
Si coneixes un/a company/a que podria ser una segona víctima, recorda que...

Les segones víctimes requereixen:

- Suport emocional i empatia. No sentir-se rebutjat.
- Conèixer pautes sobre com actuar en relació amb el pacient i els seus familiars. Poder parlar amb altres del que ha passat, en un entorn de confiança. Analitzar el que ha passat per comprendre-ho.
- Rebre orientació sobre els passos a fer per paliar les conseqüències professionals i legals.
- Participar en la definició de mesures a implementar per evitar que torni a passar a cap altre col·lega.

Com a company/a, durant el procés:

- ✓ **Adopta** una actitud d'escolta respectuosa, evitant en tot moment l'elaboració i l'expressió de judicis de valor, afavorint l'expressió emocional.
- ✓ **Anima'l** a incrementar o mantenir les activitats de lleure quotidianes així com les que fa en família o amb amics (reforça les activitats que promoguin la salut).
- ✓ **Ajuda** a identificar símptomes que suggereixin la necessitat de suport addicional professional (ajuda a diferenciar el que és "normal" del que no ho és).

I, què NO s'ha de fer?

- ✘ No obliguis a la persona a continuar amb la prestació assistencial immediatament després que hi hagi hagut un EA.
- ✘ No adoptis mai una actitud culpabilitzadora davant d'una segona víctima.
- ✘ No contribueixis a la formació o transmissió de rumors.
- ✘ No aconsellis al professional que no notifiqui l'esdeveniment advers.
- ✘ No aïllis al professional.
- ✘ No els sotmetis a interrogatoris repetits.
- ✘ No evitis el contacte per por o incomoditat a haver d'escoltar els sentiments, o per veure's en una situació desagradable o no desitjada.
- ✘ No ignoris les necessitats emocionals del/de la company/a.

Informació d'interès

- Servei de Prevenció de Riscos Laborals - Salut Laboral (extensió 7615).
- Servei de Psiquiatria-Salut Mental (93 553 78 43)
- Assessoria Jurídica de l'Hospital (ext.7422)
- Fundació Galatea: Unitat d'Acollida de la Fundació (93 567 8856) fgalatea@fgalatea.org
App Galatea: aplicació mòbil de la Fundació Galatea pels professionals de la salut.
www.fgalatea.org/es/appgalatea
- GestioEmocional.cat: Aplicació desenvolupada pel Sistema de Salut de Catalunya, dirigida a població general i a professionals sanitaris.
gestioemocional.catsalut.cat
- www.segundasvictimas.es

Referències

Programa forYOU: Modelo de intervención de tres niveles de Susan Scott. University of Missouri Health Care System (UMHC) 2007: Caring for the caregiver. <http://www.muhealth.org/about/qualityofcare/office-of-clinicaleffectiveness/foryou-team/caring-for-caregivers>.

Scott, S. D., Hirschinger, L.E., Cox, K. R, McCoig, M., Brandt, J. & Hall, L. W. (2009). The natural history of recovery for the healthcare provider "second victim" after adverse patient events. *Quality & Safety in Health Care*, 18(5), 325-330.

Guía de Recomendaciones para ofrecer una adecuada respuesta al paciente tras la ocurrencia de un evento adverso y atender a las segundas y terceras víctimas. (2015) Grupo de Investigación en Segundas y Terceras Víctimas. ISBN: 978-84- 608-2768-9, www.segundasvictimas.es

ANNEX 4: INFORMACIÓ COMPLEMENTÀRIA

Col·legi Oficial d'Infermeria de Barcelona (COIB).
Assessoria de responsabilitat civil.
Tel: 900 705 705 / 93 212 81 08
Web: www.coib.cat . Veure "assessoria civil i penal".

Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (COMB).
Servei de responsabilitat civil professional.
Tel. 93 567 88 88
resp_prof@comb.cat

Col·legi de Farmacèutics de Barcelona. (COFB).
Assessoria jurídica.
Tel. 93 244 07 10
cofb@cofb.net / deontologia@cofb.cat

Col·legi de Fisioterapeutes de Catalunya (CFC).
Assessoria jurídica.
Tel. 93 207 50 29
juridic@fisioterapeutes.cat

Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya (TSCAT).
Servei de suport a l'activitat professional.
Tel: 93 318 55 93
catalunya@tscat.cat

Molt *més* que un hospital

campus.santpau.cat

SANT PAU
Campus Salut
Barcelona